

Journal of Nursing Science Chulalongkorn University (วารสารพยาบาลศาสตร์)

Volume 6 | Issue 1

Article 3

1994-04-01

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์

พวงรัตน์ พงษ์พานิช

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cuns>

Part of the [Nursing Commons](#)

Recommended Citation

พวงรัตน์ พงษ์พานิช (1994) "การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์," *Journal of Nursing Science Chulalongkorn University (วารสารพยาบาลศาสตร์)*: Vol. 6: Iss. 1, Article 3.

DOI: 10.58837/CHULA.CUNS.6.1.3

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cuns/vol6/iss1/3>

This Original article is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Nursing Science Chulalongkorn University (วารสารพยาบาลศาสตร์) by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การพัฒนากรณีศึกษา ในการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์

ดร. พงรรัตน์ บุญญานุรักษ์ *

บัณฑิตทางพยาบาลศาสตร์จะต้องมีทักษะที่สำคัญยิ่งอยู่ 2 ประการ คือ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งสมรรถนะทั้งสองอย่างนี้จะต้องใช้ความสามารถในการคิดเป็นสำคัญ ดังนั้นการจัดการศึกษาพยาบาลจึงต้องใช้ความสำคัญของการพัฒนาการคิด

การสอนเพื่อพัฒนาการคิด “Teaching to Think” จึงเป็นความรับผิดชอบของผู้สอนทางพยาบาลศาสตร์ เทคนิคและวิธีการสอนเพื่อพัฒนาการคิด จึงต้องสร้างขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างหรือรูปแบบของหลักสูตรจะเป็นอย่างไร การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความคิด ย่อมเกิดขึ้นได้ด้วยการใช้เทคนิคและวิธีการสอนที่ได้สร้างขึ้นอย่างมีเป้าหมาย

เทคนิคและวิธีการสอนที่ได้เกิดขึ้นแล้วในอุดมศึกษามีอยู่มากมาย ได้ใช้อยู่แล้วในการจัดการเรียนการสอนหลาย ๆ วิชาชีพ สำหรับวิชาชีพพยาบาลยังให้ความสนใจในเทคนิคและวิธีการสอนน้อย แม้ว่าสถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับภาวะการขาดแคลนบุคลากรพยาบาลทั้งด้าน

การบริหารและด้านการศึกษาพยาบาลก็ตาม นักวิชาการพยาบาลยังไม่ตื่นตัวเต็มที่ต่อการคิดค้นเทคนิคและวิธีการสอนที่พัฒนาความสามารถของบัณฑิตพยาบาลศาสตร์ ให้ตอบสนองความต้องการของวิชาชีพและสังคมให้ได้ทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ

ความสนใจเรื่องการสอนให้คิดนั้น เกิดขึ้นมานานแล้วในวิชาชีพการพยาบาล และได้มีเทคนิคการสอนบางอย่างเกิดขึ้นแล้ว เช่น การสอนด้วยวิธีประชุมปรึกษาทางการพยาบาล (Nursing Conference) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและสถานการณ์เฉพาะทางการพยาบาล ซึ่งเน้นการคิดหาคำตอบต่อปัญหาหนึ่ง ๆ ด้วยการวิเคราะห์กรณีแบบองค์รวม โดยการใช้กรณีผู้ป่วยจริงในขณะนั้น จุดอ่อนจะอยู่ที่การเตรียมกรณี การเตรียมด้านการใช้แนวคิดและทฤษฎีของผู้สอน การเตรียมตัวของผู้เรียน จึงไม่อาจคาดหวังผลด้านการพัฒนาการคิดอย่างเป็นระบบที่สมบูรณ์ได้

นอกจากนี้แล้ว การใช้ “กรณีศึกษา” (Case Studies) ในการศึกษาพยาบาล มีความหลากหลายและไม่มีวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่แน่ชัด ตาม

* รองศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประสบการณ์ของผู้เขียนเชื่อว่า การใช้กรณีศึกษาในศาสตร์การพยาบาล ยังไม่ไปถึงเป้าหมาย “การพัฒนาการคิด” จึงปรากฏเป็นเพียงงานภาคินิพนธ์งานหนึ่งที่ผู้เรียนจะต้องทำเพื่อให้สนองวัตถุประสงค์ของการเรียนรายวิชานั้นๆ ในแนวทางปฏิบัติที่พบเห็นคือ ผู้เรียนเตรียมกรณีผู้ป่วยตามแนวทางการเขียนที่ผู้สอนกำหนดขึ้น แล้วนำกรณีมาอภิปรายกันในกลุ่มย่อย โดยใช้ช่วงเวลาสุดท้ายของภาคการศึกษา ซึ่งต้องใช้เวลามาก และในโอกาสที่จำนวนนักศึกษามาก ก็จะทำให้ไม่ได้สมบูรณ์ และยังขาดเป้าหมายของการเรียนการสอนมากขึ้น อาจไม่คุ้มค่ากับเวลาที่ผู้เรียนและผู้สอนได้ให้กับกรณีศึกษา ดังนั้นการได้คิดเตรียมการก่อนล่วงหน้า ย่อมเป็นการดีทั้งผู้เรียนและผู้สอน

การใช้ “กรณีศึกษา” ในการเรียนการสอนที่มีชื่อเสียงก้องโลก คือ ที่ Harvard Business School สหรัฐอเมริกา วิธีจัดการเรียนการสอนเช่นนี้ ได้ใช้อย่างกว้างขวางแล้วในประเทศไทยในศาสตร์สาขาต่าง ๆ เช่น ธุรกิจ กฎหมายแพทยศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เกษตรศาสตร์ โดยมีแนวทางพัฒนากรณีที่แตกต่างกันออกไปตามธรรมชาติของศาสตร์นั้นๆ สำหรับพยาบาลศาสตร์ จำเป็นต้องหาแนวทางพัฒนากรณีศึกษาขึ้นมาเช่นกัน บนพื้นฐานของแนวคิดที่ว่ากรณีศึกษาเป็นเทคนิคการสอนที่สามารถพัฒนากระบวนการคิดที่นำไปสู่การแก้ปัญหาและการตัดสินใจได้ (Reilly, 1980; King, 1986; สุมณ อมรวิวัฒน์ 2528)

กรณีศึกษาที่ได้ใช้อย่างกว้างขวางแล้ว โดยได้พิมพ์เผยแพร่เพื่อการศึกษา มีอยู่มากในสาขาบริหารการพยาบาล (Stevens, 1982; Ferrer-Dungog, 1983; Marquis & Huston, 1987; Marriner-Tomney, 1990) และได้มีการใช้กันแล้วอย่างมากมายทั้งในหลักสูตรการศึกษาและในโปรแกรมการศึกษาต่อเนื่องต่าง ๆ ซึ่งได้ให้

ประโยชน์อย่างมากแก่ผู้เรียนในการพัฒนาการคิดเชิงวิเคราะห์อย่างสร้างสรรค์ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจตามแนวทางความคิดวิจารณ์ญาณ

แนวทางในการพัฒนากรณีศึกษา

กรณีคืออะไร กรณีคือข้อมูลที่รวบรวมขึ้นตามแบบองค์รวม (Holistic Approach) เกี่ยวกับคน เหตุการณ์ หน่วยงาน องค์กร หรือบริษัทที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ใช้ เพื่อการเรียนรู้อย่างมีจุดมุ่งหมาย

กรณีมีความหลากหลายในส่วนของความยาวของกรณี ความกว้างไกลของกรณีความซับซ้อนของกรณี จึงปรากฏอยู่ในหลายรูปแบบ เช่น

1. กรณีที่สมบูรณ์แบบ (Comprehensive Case) เป็นกรณีที่มีข้อมูลสมบูรณ์ทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกรณีนั้นๆ ทั้งข้อมูลภายในและข้อมูลที่สัมพันธ์จากภายนอกจึงเป็นกรณีที่มีความซับซ้อนสูง ข้อมูลต่างๆ จะมีความเกี่ยวพันและรายละเอียดของข้อมูลจะมีมากเพียงพอที่จะใช้ในการวิเคราะห์ในส่วนลึกถึงระดับพฤติกรรมบุคคล รายบุคคล พร้อมทั้งความเป็นส่วนตัวของบุคคลด้วย ดังนั้นปัญหาหรือประเด็นต่าง ๆ จะโยงใยกันได้สูงมากเช่น

กรณีของฝ่ายการพยาบาล ก็จะต้องมีรายละเอียดตั้งแต่นโยบายและโครงสร้างทางการบริหาร ตั้งแต่ระดับประเทศ ต่างประเทศ กระทรวง เขต จังหวัด โรงพยาบาล ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลด้านบุคลากรทุกประเภทที่เกี่ยวข้อง ทั้งจำนวนและคุณภาพ ภาระงานของแต่ละหน่วยที่สัมพันธ์กัน ขอบเขตหน้าที่ของบุคลากรแต่ละประเภท รูปแบบของการบริหารจัดการข้อมูลด้านการเงินและทรัพยากรสนับสนุนอื่น ๆ ข้อมูลด้านกายภาพ ที่ตั้ง ขนาด พื้นที่และแบบของหน่วยงาน (ฝ่ายการพยาบาล) รูปแบบการสื่อสารจากบน → ล่าง จากล่าง → บน และในระดับแนวนอน ข้อมูลสวัสดิการ ข้อมูลด้านวิชาการ ข้อมูลด้านจิตสังคม ข้อมูลความสัมพันธ์

ของกลุ่ม และข้อมูลภายนอก เช่น สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม รวมถึงข้อมูล ด้านนโยบาย ปรัชญา เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ ของทุกส่วนงานและองค์การนั้นๆ ตลอดจน ลักษณะเฉพาะของผู้นำองค์การ เป็นต้น ไม่ว่า องค์การนั้นจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ย่อม ใช้เป็นกรณีศึกษาได้

2. กรณีอุบัติการณ์ (Critical Incident Case) ข้อมูลในกรณีซึ่งเป็นเหตุการณ์หรือสถานการณ์เฉพาะที่ปรากฏในรูปของปัญหาเฉพาะ จะจัดเตรียมเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกันกับเหตุการณ์/สถานการณ์โดยตรงเป็นส่วนใหญ่ อาจมีเหตุการณ์แวดล้อมในวงกว้าง (The larger context) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยก็ควรได้เตรียมข้อมูลเช่นกัน

รูปแบบของกรณี

กรณีอาจเป็นไปในรูปของการเขียน วิดีโอ สไลด์ประกอบคำบรรยาย เทปคำบรรยาย กรณี บทบาทสมมติ ละคร ภาพยนต์ หรือคอมพิวเตอร์ ช่วยสอน (CAI: Computer Assisted Instruction)

การเตรียมกรณีในรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย หากสามารถให้ข้อมูลและสร้าง การรับรู้ได้ชัดเจนแม่นยำตรงเท่าไร ย่อมเป็นการดีแก่ผู้เรียน เท่านั้น ข้อควรพิจารณา คือ

1. วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้จากกรณี
2. ความต้องการข้อมูล
3. สภาพทางเศรษฐกิจ
4. ความพร้อมด้านเทคโนโลยีทางการศึกษา
5. ความสามารถของผู้สอนในการใช้เทคโนโลยี
6. ระยะเวลาในการเตรียม
7. ระดับของผู้เรียน

องค์ประกอบของกรณี

ไม่มีแบบแผนเฉพาะที่เป็นมาตรฐานในการเตรียมกรณีศึกษา ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้สำหรับแต่ละกรณี อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบหลัก คือ

1. สิ่งแวดล้อมของกรณี (Institutional Environment-Macro Environment) หมายถึง ข้อมูลด้านสังคมการเมืองเศรษฐกิจกฎหมาย องค์การ สภาพจิตสังคม ปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกรณี ตัวแปรอื่นๆ ที่กระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล หรือ องค์ประกอบอื่นๆ ของกรณี

2. เวลา ระยะเวลาในขณะที่ยกรณินั้นเกิดขึ้น ตามลำดับของเหตุการณ์ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดและเวลาที่เหตุการณ์สัมพันธ์เกิดขึ้นด้วย เพื่อให้เห็นช่วงเวลาของเหตุการณ์เฉพาะ

3. บุคคลที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดของบุคคลที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์/สถานการณ์ ตามสมควรที่ควรปรากฏในกรณี

4. เรื่องหลักของกรณีเนื้อเรื่อง หรือสาระหลักของกรณี โดยเฉพาะจุดของเหตุการณ์ เฉพาะที่เป็นจุดเด่นของกรณีจะต้องมีข้อมูลละเอียดเพียงพอ

5. สรุปเรื่อง (Conclusion/Postscript) เป็นการสรุปสาระสำคัญของกรณีสำหรับกรณีที่มีการตัดสินใจเกิดขึ้นในกรณีนั้น ควรได้ให้ข้อมูลไว้ด้วย

คุณภาพของกรณีศึกษา

ไม่มีอะไรที่จะบอกได้ว่า กรณีศึกษาดีหรือไม่ดีจะต้องพิจารณาจากหลายปัจจัย คำตอบที่เหมาะสม คือ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้หรือไม่และควรกระตุ้นการอภิปรายในกลุ่มได้อย่างดี ลักษณะบางประการที่แสดงออกถึงกรณีที่ดี คือ

1. กระตุ้นความสนใจ คือ กรณีที่สร้างความรู้สึกอยากเรียน อยากรู้ อยากสืบสวน อยากวิเคราะห์ อยากหาคำตอบ ทำทลายความสามารถในการวิเคราะห์

2. ความเป็นจริง คือกรณีที่เป็นจริงได้มาก เกิดขึ้นแล้วจริงเป็นส่วนมาก และอาจเกิดขึ้น

3. มีเป้าหมาย ภาพรวมของกรณีแสดงว่าการเตรียมกรณีมีเป้าหมายชัดเจน สอดคล้องกันทั้งเรื่อง

4. ความทันสมัย เป็นกรณีที่เข้ากับสมัย ไม่ล้าหรือล้าสมัย

ขั้นตอนการปฏิบัติ มีดังนี้

ก. ระยะวางแผน

1. เลือกรายวิชา จะเป็นวิชาภาคทฤษฎีหรือภาคปฏิบัติก็ได้

2. เขียนวัตถุประสงค์การเรียนรู้

การใช้กรณีศึกษาสร้างการเรียนรู้กับผู้เรียนได้ดังนี้ (Reily & Oermann, 1985 : 110-111)

(1) ผู้เรียนได้ตรวจสอบความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกรณี

(2) เพิ่มพูนความรู้/แนวคิด ทฤษฎี

(3) สร้างทักษะการแก้ปัญหา

(4) ได้ตรวจสอบแนวคิดสร้างสรรค์ในวิธีการแก้ปัญหา ที่มีเหตุผลเชิงสร้างสรรค์

(5) ได้จัดระเบียบการคิดอย่างมีเหตุผล

จากวัตถุประสงค์เหล่านี้ นำมาพิจารณาแล้วสร้างวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ จากกรณีศึกษาในวิชานั้น ๆ

3. สัมภาษณ์ผู้รู้และมีประสบการณ์ในการสร้างกรณี

4. สังเกตสถานการณ์จริงที่ตรงกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ในกรณี

5. วางแผนการใช้และประเมินการใช้กรณีศึกษา

ข. ระยะสร้าง

1. เขียนโครงเรื่องทุกขั้นตอนตามลำดับเรื่องที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้

2. รวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูลตรงที่บันทึกไว้ สัมภาษณ์ และข้อมูลเอกสารอื่น ๆ เช่น สถิติ รายงานประจำปี รายงานการประชุมจดหมายและอื่น ๆ

3. บรรจุข้อมูลและภาพ ลงในโครงเรื่องตามข้อ 1

4. ตรวจสอบข้อมูลและภาพทั้งหมดแก้ไข ปรับปรุง

5. ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

6. ทดลองใช้ในกลุ่มเล็กแล้วปรับปรุงแก้ไข

ค. ระยะนำไปปฏิบัติและประเมินผล เป็นการนำไปใช้จริงในการเรียนการสอน โดย จะต้องวางแผนการประเมินผลไปพร้อมกันด้วย

ความหลากหลายของกรณี

1. กรณีที่เตรียมขึ้นอย่างสมบูรณ์ สามารถใช้ได้โดยไม่ต้องมีการให้เนื้อหาในรายวิชานั้น ๆ เลย กรณีจะขึ้นนำการสืบสอบแนวคิดและทฤษฎีไปพร้อมกับการวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา กรณีในลักษณะนี้จะมีรายละเอียดมากและยาว เหมาะกับผู้เรียนที่มีพื้นความรู้ในศาสตร์นั้น ๆ พอสมควรแล้ว เช่น

ผู้เรียนในระดับบัณฑิตศึกษา หรือผู้เรียนที่มีประสบการณ์ทำงานแล้ว (Stevens, 1982:4) ในการศึกษาพยาบาล กรณีเช่นที่กล่าวข้างต้นใช้ได้ดีในระดับปริญญาโทและเอกและปริญญาตรีปีสุดท้ายใช้ได้ทุกวิชาเฉพาะทางการพยาบาล ทางการบริหาร และการศึกษา

2. อีกรูปแบบหนึ่งของกรณีคือ กรณีที่เตรียมเฉพาะ มีลักษณะต่าง ๆ กันได้ดังนี้ (Stevens, 1982:4-5)

2.1 กรณีที่แสดงปัญหาเฉพาะ

2.2 กรณีที่แสดงเหตุการณ์สั้นเชิงการตอบโต้ (Dialogue) แล้วให้ผู้เรียนจับปัญหาและหาวิธีแก้ปัญหา

2.3 กรณีเชิงการตัดสินใจ

2.4 กรณีปกติที่เกิดขึ้นในงานจริง ซึ่งอาจสร้างปัญหาต่อไปได้ ให้ผู้เรียนตั้งปัญหา และหาวิธีป้องกันปัญหา

2.5 กรณีที่แสดงปัญหาและวิธีแก้ปัญหาวัวพร้อมให้ผู้เรียนวิพากษ์วิจารณ์การแก้ปัญห และเสนอวิธีแก้ปัญหในแนวทางอื่น ๆ ด้วยเหตุผลที่เหมาะสม

หากพิจารณาความหลากหลายของกรณี เช่นนี้ การเตรียมกรณีและการใช้กรณี ย่อมแตกต่าง

กันไป อาจใช้ประกอบในการเรียนวิชาภาคทฤษฎี โดยบรรยายแนวคิดและทฤษฎีก่อน แล้วใช้กรณีศึกษาตาม หรือในทางกลับกัน ใช้กรณีศึกษาก่อน แล้วสรุปแนวคิดทฤษฎีตาม ส่วนการใช้ในวิชาภาคปฏิบัตินั้น ใช้ได้ในรูปแบบแตกต่างหลากหลายได้มาก ทั้งก่อนและหลังการฝึกปฏิบัติ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้

โดยสรุปกรณีศึกษา เป็นทั้งเทคนิคและวิธีการสอนที่ให้ประโยชน์ได้มากในแนวทางที่ยึดกระบวนการมากกว่าเนื้อหาสาระ ผู้เรียนจะได้พัฒนากระบวนการคิดได้สูงมาก เป็นการใช้ทฤษฎีในการปฏิบัติที่เห็นจริงได้จากกรณี ทักษะการแก้ปัญหาเกิดขึ้นได้หากได้ใช้กรณีศึกษาอย่างสม่ำเสมอในการเรียนการสอน นอกจากนั้นแล้ว กรณีศึกษาสามารถใช้สอนได้ทั้งความรู้ การปฏิบัติ เจตคติ จริยธรรม และคุณธรรม ที่สำคัญคือ การสร้างความคิดวิจารณ์ญาณ คิดด้วยเหตุผล คิดอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้ประกอบการพยาบาล จึงเป็นที่น่าสนใจที่จะสร้างกรณีศึกษาขึ้นใช้ในการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์ร่วมกับการใช้กรณีจริงใจที่จะสร้างกรณีศึกษาขึ้นใช้ในการเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์ร่วมกับการใช้กรณีจริง จากผู้ใช้บริการสุขภาพ

เอกสารและหนังสืออ้างอิง

- Reilly, R.E. **Behavioral Objectives-Evaluation in Nursing**, Second Edition, New York: Appleton-Century Crafts, 1980.
- King, IM., **Curriculum and Instruction in Nursing : Concepts and Process**, New York : Appleton Century Craft, 1986.
- Stevens, B.J. **Eudcating the Nurse Manger : Case Studies and Group Work**, Marryland :An Aspen Publication, 1982.
- Ferrer-Fungag, E.C. **The Cases Method of Teaching and Cases in Nursing Service Administration : Exercises in Problem-Solving and Decision-Marking**. Philipines : Re-Printing Company, Inc., 1983.
- Marquis, B.L. and Huston, C.J. **Management Decision Making for Nurses : 101 Case-Studies**, New York : J.B. Lippincott Comapny, 1987.
- Marriner-Tomey, A. **Case Studies in Nursing Management : Practice, theory, and Research**. St Louis : The C.V. Mosby Company, 1990.
- de Tornyay, R. and Thompson, M.A. **Strategies for Teaching Nursing**. 3rd. cd. New York : John Wiley Sons, 1982.
- Whitman, N.J. Graham, B.A.; Gleit, C.J.; and Boyd, M.D. **Teaching in Nursing Practice : A Professional Model**, Connecticut : Appleton-Century-Crafts, 1986.
- Culliton, J.W. **Handbook on Case Writing**, Phillipines : Asian Institute of Management, 1973.
- Reilly, D.E. and Oermann, M.H. **The Clinical Field :It's use in Nursing Education**, Connecticut : Appleton-Century Crafts, 1985.
- Henderson, M.S. (edition) **Nursing Education**, New York : Churchill Livingstone, 1982.
- Joyce, B. and Weil, M. **Models of Teaching**, 2nd ed., New Delhi : Practice-Hall International, Inc. 1980.
- สุมน อมรวิวัฒน์ การสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ตีรณสาร 2528.